

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İlkbahar 2024, Y.16, S.30, s.341-357

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İngilizce Yazılmış Türkçe Gramer Kitaplarında Sözcük Türleri

Word Types In Turkish Grammar Books Written In English From Tanzimat To Cumhuriyet

DOI: 10.38155/ksbd.1420116

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
15.01.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
06.05.2024

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2024

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Dr. Ayşe AFACAN SÜĞÜMLÜ
Öğretmen/MEB

afacan_11@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-6772-9598

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışmada, anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşım bulunmadığından etik kurul onayı gerekmemektedir

Öz

Türk dilinin tartışmalı konularından biri de sözcük türleri konusudur. Her yeni çalışmanın, özellikle tartışmalı konularda, konunun daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülür. Bu nedenle Tanzimat ve Cumhuriyet Dönem aralıklarında İngilizce yazılmış 17 Türkçe dil öğretimi kitabında sözcük türlerinin nasıl verildiği ve kitaplardaki durumu ele alınacaktır. Tanzimat ve Cumhuriyet Döneminde Türkçe yazılmış kitaplarda Arapça ve Farsçadan etkilenmenin fazla olması yabancı dilde yazılmış Türkçe kitapların incelenmesinin de gerekliliğini göstermektedir. Çalışma; tarihsel, karşılaştırma, inceleme-değerlendirme ve sınıflandırma yöntemleri çerçevesinde yürütülmüş ve belirtilen yöntemler sayesinde bulgular elde edilmiştir. Araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler doküman analizi ile çözümlenmiş, tablolaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Seçilen bu iki dönem aralığı Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, yaklaşık 100 yıllık bir süreçte, Türk dilinde sözcük türleri konusunda değişim ve gelişimleri göstermesi açısından da önemlidir. Bu çalışmada İngilizce yazılmış 17 kitap seçilmiştir. Bu seçim yapılırken Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile ilişkilerinin incelenen dönemde güçlü olması ve basılan kitap sayısının fazla olması nedenlerinden yola çıkılarak bir derlem hazırlanmıştır. Ayrıca derlemde yer alan kitaplarda sözcük türlerinin veriliş sırası ve sözcük türleri ile ilgili verilen örnekler de incelenecek en çok kullanılan örnekler belirlenecektir. Bu bağlamda tespit edilen örneklerden yararlanarak kitapların yazılma sürecinde birbirinden etkilenip etkilenmediğine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılarla Türkçe öğretimi, Osmanlı Türkçesi, Karşılaştırmalı dil bilgisi kitapları, gramer.

Abstract

One of the controversial issues of the Turkish language is the issue of word types. It is thought that each new study will contribute to a more accurate understanding of the subject, especially on controversial issues. For this reason, how word types are given in 17 Turkish language teaching books written in English between the Tanzimat and Republic Periods and their situation in the books will be discussed. The fact that there was a lot of influence from Arabic and Persian in the books written in Turkish during the Tanzimat and Republic Periods shows the necessity of examining Turkish books written in foreign languages. Study; It was carried out within the framework of historical, comparative, examination-evaluation and classification methods and findings were obtained thanks to the mentioned methods. The data of the research was obtained by document review method, one of the qualitative research methods. The obtained data were analyzed, tabulated and evaluated by document analysis. These two selected periods are also important in terms of showing the changes and developments in word types in the Turkish language, in a period of approximately 100 years, during the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. In this study, 17 books written in English were selected. While making this selection, a compilation was prepared based on the fact that the Ottoman Empire's relations with England were strong in the examined period and the number of books published was high. In addition, the order of presentation of word types and the examples given about word types in the books in the corpus will be examined and the most used examples will be determined. In this context, using the examples identified, it will be discussed whether the books were influenced by each other during the writing process.

Keywords: Smartphone addiction, Subjective vitality, Happiness, University student.

Giriş

Her yeni çalışmanın, özellikle tartışmalı konularda, konunun daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülür. Bu yüzden sınıflandırma ve terminoloji konusunda farklılıkların olduğu sözcük türleri konusu, bu çalışmada yaklaşık 100 yıllık bir süreçte İngilizce yazılmış gramer kitaplarından izlenecek ve bu kitapların konuyu ele alışları üzerinde durulacaktır.

Sözcük türleri eski zamanlardan beri belli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bilinen ilk sınıflandırma Yunan filozof Platon ve Aristoteles'in sınıflandırmasıdır. Platon, sözcük türlerini "*isim ve fiil*" olarak sınıflandırırken Aristoteles ise "*isim, fiil ve diğer görevli kelimeler*" olarak sınıflandırmıştır (Kerimoğlu, 2019: 8). Türkiye Türkçesinde ise farklı açılardan sınıflamalarla karşılaşılır. Ergin (1995: 5) sözcük türlerini "*isim, sıfat, zarf, zamir, fiil ve edat*" şeklinde incelerken Banguoğlu (2004: 623-626) ise "*isim, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem ve fiil*" sıralaması ile açıklamıştır. Korkmaz (2009: IX-XXVIII) sözcük türlerini; "*adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller, görevli kelimeler (edatlar, bağlaçlar) ve anlamlı-görevli kelimeler (ünlemler)*" sıralaması ile değerlendirmiştir.

Tanzimat Dönemi'nden sonra Türk dil bilgisi kitapları daha çok Osmanlı Türkçesinin yapısını incelemeyi amaçladığından Arapça ve Farsça kurallara daha çok yer vermiş, Arap harflerinin getirdiği sorunlar üzerinde durmuştur. Bununla birlikte Türkçenin yapısını daha çok Osmanlı Türkçesi çerçevesi içinde ele almışlardır (İdben, 2007: 67). Bu dönemde Türk dilinde yazılan dil bilgisi kitapları özellikle Arapça ve Farsçadan etkilenmiş olup özgün çalışma örnekleri azdır. Bu gerçekler göz önüne alındığında bu çalışmada incelenen dönemdeki Türk diline farklı bir pencereden bakılmıştır. Yabancı dilde yazılmış Türkçe gramer kitapları Arapça ve Farsçadan daha az etkileneceği düşünüldüğünden üzerinde tartışılan sözcük türleri konusunun 17 İngilizce yazılmış Türkçe dil bilgisi kitabında nasıl ve hangi sıra ile verildiği önemlidir. Bu çalışma ile dönemin yabancı yazarlarının Arapça ve Farsçadan etkilenip etkilenmediği tespit edilmeye çalışılacaktır. Arapça ve Farsçadan etkilenme az olması kitapları daha özgün yapacağından dönemin dil özelliklerine farklı bir pencereden bakılacaktır. Yine çalışmayı önemli yapan bir diğer nokta derlemedeki kitaplarda örneklerin nasıl verildiğidir. Bununla örnek konusunda yazarların birbirlerinden etkilenip etkilenmedikleri hakkında fikir edinilebilir.

Çalışmada DAV.GTL (Davids, A., L. - A grammar of the Turkish language...), MUT.ATG (Mutti, G. - A Turkish grammar compiled for the use of travellers), BOYD.TING (Boyd, C. - The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language...), BAR.ARB

(Barker, W., B. - A reading book of the Turkish language...), BAR.APG (Barker, W., B. - A practical grammar of the Turkish language...), RED.OCL (Redhouse, J., W. - The Turkish campaigner's vade-mecum of Ottoman colloquial language), YAT.STG (Yates, E. - The elements of the science of grammar...), HOP. EGTL (Hopkins, F., L. - Elementary grammar of the Turkish language...), ARN.OTG (Arnold, E. - A simple transliteral grammar of the Turkish language...), SAI.TST (Said, A. - Oriental grammars after an easy and practical method...), MAC.ATM (Mackenzie, C., F. - A Turkish manual: comprising a condensed grammar...), WELL.APG (Wells, C. - A practical grammar of the Turkish language...), RED.ASG (Redhouse, J., W. - A simplified grammar of the Ottoman-Turkish language), TAR.PETG (Tarring, C., J. - A practical elementary Turkish grammar), TIEN.TG (Tien, A. - A Turkish grammar...), HAG.KOCG (Hagopian, V., H. - Key to the Ottoman – Turkish conversation – grammar), HAG.OCG (Hagopian, V., H. - Ottoman Turkish conversation grammar a practical method of learning the Ottoman – Turkish language) adlı 17 İngilizce kitapta bulunan sözcük türleri verilmiştir. Öncelikle bu çalışmada kitaplar kısaca tanıtılmış ve konuyu veriş şekilleri incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi hem basılı hem de elektronik materyallerin veya belgelerin gözden geçirilmesi veya değerlendirilmesini kapsayan sistematik bir tekniktir (Bowen, 2009, s. 1). Doküman inceleme yöntemi araştırma veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir (Özkan, 2021, s. 2). Bu çalışmada öncelikle Tanzimat ve Cumhuriyet Dönem aralıklarında İngilizce yazılmış Türkçe dil öğretimi kitapları taranmış, tespit ve temin edilmiştir. Elde edilen veriler doküman analizi ile çözümlenerek tablolastırılıp değerlendirilmiştir.

Bulgular

Kitapların Kısaca Tanıtımı ve Kitaplardaki Sözcük Türleri

Bu bölümde öncelikle derlemi oluşturan kitaplar kısaca tanıtılmış sözcük türlerinin hangilerini, hangi sıra ile verdikleri ve kitaplardaki sözcük türlerine ait örnekler üzerinde durulmuştur.

Derlemin ilk kitabı Arthur Lumley Davids'in 1832 yılında basılan ve 312 sayfadan oluşan eseri DAV.GTL'deki gramer ana başlığında harf, alfabe, harflerin telaffuzu, ünlüler alt

başlıklarından sonra ele alınan isim sözcük türü artikel, cinsiyet, sayı, çekim, durum, çekim örnekleri şeklinde alt başlıklara ayrılarak verilmiştir. Sıfatlar sözcük türünde sadece sayı sıfatları başlıklandırılarak incelenmiştir. Zamir sözcük türü ise kişi, işaret, ilgi ve iyelik zamirlerine ayrılmıştır. Fiil sözcük türü yardımcı ve düzensiz, ek-fiil, isim-fiil, olumsuz fiil, Tatarca fiil, düzensiz fiil, zaman analizi, düzenli fiil çekimi (*dogmek, korkmak*), olumsuz fiil çekimi, edilgen fiil çekimi alt başlıklarında ele alınmıştır. Ayrıca zarf, edat, bağlaç ve ünlemler de başlık olarak incelenmiştir. Zarf, edat, bağlaç ve ünlem anlatımları daha çok örneklerin sıralanması ile oluşturulmuştur. Edatlar ön ve son edatlar şeklinde iki bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda DAV.GTL'de isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türü başlıklandırılarak incelenmiştir.

Gezginlere yardımcı olmak dışında bir iddiasının bulunmadığı belirtilen ve 1834 yılında Giuseppe Mutti tarafından yazılan MUT.ATG 50 sayfadan oluşmaktadır. Türk Dilinin Grameri başlığında cinsiyet, sıfat, sayı, karşılaştırma, işi yapanın ismi, yer ve zamanın ismi, isim-fiiller, iyelik ve ilgi ismi, küçültmeler, zarflar, yer isimleri, birleşikler, sayılar, sıra sayılar, üleştirme sayılar, zamirler, çekim, ilgi zamiri, iyelik zamiri, fiil, geniş zaman, geçmiş zaman, duyulan geçmiş zamanın hikâyesi, gelecek zaman, emir, öğrenilen geçmiş zamanın istek kipi, dilek kipi, haber kipleri, zarf-fiil, sıfat-fiil, olumsuz fiil, edilgen fiil, kişisizler, genel açıklamalar şeklinde başlıklar bulunmaktadır. Bu başlıklar ve içerikten isim (başlık olmasa da), sıfat, zamir, zarf ve fiil olmak üzere beş sözcük türü bulunmaktadır.

Charles Boyd tarafından 1842 yılında basılan ve “Türkçe tercüman veya Türk dilinin yeni bir dil bilgisi kitabı” şeklinde Türkçeye aktarılabilecek BOYD.TING, 325 sayfadır. Birçok vatandaş için faydalı bir dil bilgisi kitabı olması, Osmanlı hükümeti ile İngiltere'nin resmî ilişkilerinde kitabın katkı sağlaması yazarın ön sözdeki dilekleridir. Kitabın ilk bölümü olan telaffuz ve yazım bölümünde genel olarak Türk alfabesi, telaffuz, telaffuz işaretleri, artikel, sayı, isimlerin sayı ve durum ekli hali, karşılaştırma dereceleri, isimlerin farklı çeşitleri, sayılar ve zamirler adlı konular bulunur. Kitabın ikinci bölümünde ise fiiller, yardımcı fiil, olmak fiilinin isim ve sıfatlarla birleşimi, düzenli fiiller, düzenli fiillerin çekimi, zarflar, edatlar ve bağlaçlar adlı konular yer almaktadır. Sonuç olarak BOYD.TING'de isim, sıfat (başlıklandırmadan), zamir, fiil, zarf, edat ve bağlaç olmak üzere yedi sözcük türü üzerinde durulmuştur.

William Burckhardt Barker tarafından yazılan ve 1854 yılında basılan BAR.ARB dil bilgisi ve sözlük içeren Türkçe okuma kitabı şeklinde hazırlanmıştır. Yazar hazırladığı ön sözde diğer gramer kitaplarının karmaşık ve yanlış olmasından dolayı bu kitabı Türk diline daha yakın bulur. Bir dili doğru şekilde okuyup yazmayı arzulayan bir kişi için gramer kurallarının

yüzeysel bilgisinden daha fazlası gerekli olduğundan dil bilgisi konularına ayrıca özen göstermiştir. Toplam olarak 292 sayfadan oluşan kitapta alfabe, artikel, isim, isim çekimi, sıfat, zamir, fiil, sentaks, ek, çekimlenemeyen zarf-fiiller, çekimli zarf-fiiller, özet, kompozisyon, telaffuz ve sözlük gibi ana başlıklar bulunmaktadır. Ana başlıkta olmasa da zarf, edat, bağlaç ve ünlem konuları da alt başlıkta bulunmakta ve detaylı işlenmektedir. Bu bağlamda BAR.ARB'de isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem sözcük türleri bulunmaktadır.

Barker tarafından yazılan, 1854 yılında basılan ve 172 sayfadan oluşan BAR.APG'nin ön sözünde yazar çalışmanın Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin ilişkilerinin güçlenmesinden dolayı Türk Dili üzerine ilkökul kitaplarına yönelik ani talebi karşılamak için oluşturulduğunu ve kitabın biraz aceleyle tamamlandığını ifade eder. Bunların yanında yazar Türk dili ile tanışmak ve sağlam bir temel oluşturmak isteyenlere kitabın faydalı olacağını vurgular. Türk dilinin pratik bir grameri ana başlığında Türk alfabesi, artikel, isim, sıfat, zamir, sayılar, fiil, edatlar, zarflar, bağlaçlar ve ünlemler başlıklar halinde verilmiştir. Bu durumda BAR.APG'de de isim, sıfat, zamir, fiil, edat, zarf, bağlaç ve ünlemler başlıklarla verilerek çok detaylı olmasa da incelenmiştir.

Redhouse tarafından yazılan, 1855 yılında basılan ve 336 sayfadan oluşan kitap; İngilizce yazılmış küçük boy bir cep kitabı şeklindedir. RED.OCL'nin ön söz bölümünde daha önce Türk dili ile ilgili yapılan çalışmaların çok yeterli olmadığı üzerinde durulur. Bu kitap son derece özlü ve taşınabilir şekilde tasarlanmıştır. Çalışma; Arap harflerini hiç tanımayanlar için ve Arapça ya da Farsça konusunda doğru telaffuz ve Osmanlı aksanını öğretmek için hazırlanmıştır. RED.OCL'nin Osmanlı Grameri ana başlığının ilk bölümünde yazım ve telaffuz, ikinci bölümünde morfoloji konuları ele alınmıştır. Etimoloji başlığında isim, sıfat, sayı, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem konusu ele alınmıştır. Sonuç olarak RED.OCL'de ele alınan sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlemdir.

Edward Yates tarafından hazırlanan, 1857 yılında basılan ve 236 sayfadan oluşan YAT.STG'de katı tanımlara genel ilkelere dayalı bir bilim olarak grameri sergilemek yerine onu ilginç bir bilim olarak ve diğer tüm bilimlere giriş, dil ve eleştirinin anahtarı şeklinde sunmak yazarın amaçlarından. Türk harflerinin sınıflandırılması, sözcüklerin sınıflandırılması, sayı, cinsiyet ve kişi vb. konular ele alınmıştır. Diğer kitaplardan farklı inceleme yöntemi kullanan bu kitapta sözcük türleri daha çok sözcüklerin sınıflandırılması bölümünde yer almaktadır. İsim ve fiil sözcük türlerinin yanında edat ve bağlaçtan da bahsedilir. Kitapta incelenen sözcük türleri isim, fiil, edat ve bağlaçtır.

F. L. Hopkins tarafından yazılan ve 1877’de basılan “Türk Dilinin Temel Grameri” şeklinde çevrilebilecek HOPE.GTL, 96 sayfadan oluşur. Kitapta içindekiler bölümü bulunmamaktadır. Kitapta herhangi bir bölümlene yapılmamış olup alfabe, isim, isimlerin uyumu, sıfat, sıfatların karşılaştırılması, zamir, sayı, isimlerin yapısı, düzensiz yardımcı fiiller, düzenli fiil, düzenli yardımcı fiil, fiillerin oluşumu, olumsuz fiil çekimi, birleşik fiillerin oluşumu, isimden fiil oluşumu, edat, zarf ve çeviri başlıkları kitapta yer almaktadır. HOPE.GTL’de ele alınan sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, edat ve zarf olmak üzere altı sözcük türüdür.

Edwin Arnold’un yazdığı ve 1877’de basılan ARN.OTG, 80 sayfadan oluşur. “Diyalog ve Sözlüğü ile Türk Dilinin Temel Grameri” olarak çevrilebilir. Bu küçük kitap, yazarın kendi Türkçe çalışmasından oluşturduğu bir derlemedir. Yazar o dönemdeki Türkçe dil bilgisi ve talimat kitaplarının azlığından dolayı yeni başlayanların bu dili tanımalarına yardımcı olmak için bu kitabı yazmıştır. Geniş ve önemli bir imparatorlukta konuşulan bu dile yeniden ilgi duyulduğu ifade edilir. Politikacılar, gazeteciler, eğitilmiş İngilizler ve seyyahlar için Osmanlı yapısı ve Türk dili âlimlerin de dikkatini çekmektedir. Kitapta bulunan kurallar, biçimler, diyaloglar ve sözlükler sınırlı ama yararlı bir konuşma gücünün sağlanması için birçok kaynaktan özetlenmiştir. Üç bölümde hazırlanan kitabın ilk bölümünde alfabe ve telaffuz, isimler, sıfatlar, sayılar, zamirler, fiiller, zarflar, miktar zarfları, nitelik zarfları, yer zarfları, zaman zarfları, soru zarfları, onaylama zarfları, olumsuzluk zarfları, işaret zarfları, sayı zarfları, emir zarfları, şüphe zarfları, zarflarda karşılaştırma, karşıtlık zarfları, edat, bağlaç ve ünlem başlıkları yer almaktadır. ARN.OTG’de isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türü bulunmaktadır.

Abu Said tarafından yazılan, 1877’de basılan ve 148 sayfadan ibaret olan SAI.TST, FRANZ THIMM’in Avrupa ve Doğu gramerleri serisinin “Kolay ve Pratik Bir Yöntemle Doğu Dil bilgisi – Bölüm VII, Türk Dili” adlı kitabıdır. Ön sözde yazılanlara göre yeni ve geliştirilmiş bir yabancı dil öğrenme sistemi olarak hazırlanmış bir kitaptır. Filolojinin önerdiği değişiklikler, dillerin karşılaştırılması ile birleştirilerek incelenmektedir. Kitapta dil öğretim yöntemleri değiştiği ve geliştiğinin üzerinde durulur. Kitabın ikinci bölümünde yer alan dil bilgisi konu başlıkları; gramer formlara giriş (artikel, isim, isim çekimi, sıfat, sıfatlarda karşılaştırma, sıfat oluşumu), sayı, zamir, fiil, zarf, pratik İngilizce-Türkçe sözlük ve Türk madeni paraları başlıkları yer almaktadır. SAI.TST’de ele alınan sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil ve zarf olmak üzere beş sözcük türüdür.

Captain C. F. Mackenzie tarafından yazılan, 1879'da basılan ve 304 sayfa olan MAC.ATM; Türkçe Bir Kılavuz: Deyimsel İfadeler, Alıştırmalar, Diyaloglar ve Sözcük Dağarcığı İçeren Yoğunlaştırılmış Bir Dil Bilgisi İçerir" şeklinde çevrilebilir. Kıbrıs Adası neredeyse bir İngiliz kolonisi hâline geldiğinden Doğu Akdeniz'de dili baskın olan Türklerin dilini çalışmanın önemli olduğu ön sözde vurgulanır. Osmanlı'nın ağırlıklı olduğu Anadolu (Anadole) veya Küçük Asya'da hala Osmanlı Türklerinin konuşması ana dil olduğundan dili öğrenmek gerektiği üzerinde durulur. Bu kitap sayesinde İngilizlerin Levant'ta çok yaygın olan güvenilir tercümanların yardımı olmadan Türklerle konuşabilecekleri düşünülür. Kitaptaki birinci bölüm gramer ile ifade ve diyaloglar; ikinci bölüm ise pratik ve deyimsel sözlük bölümüdür. Türkçe Kılavuz ana başlığı ile verilen ilk bölümde alfabe, harfler, yazım işaretleri, isim, sıfat, zamir, fiil, fiil çekimleri, zarf, edat, bağlaç, ünlem, yazım, konularına göre sözcükler gibi başlıklar bulunmaktadır. MAC.ATM'de incelenen sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türüdür.

Charles Wells tarafından yazılan, 1880 yılında basılan ve 291 sayfa olan WELL.APG; "Türk Dilinin Pratik Bir Grameri" olarak Türkçeye çevrilebilir. Kitabın giriş bölümünde tüm Türk dil bilgisi kitaplarının kusurlu olduğu belirtilir. Türkçe doğru yerli kaynaklara ulaşmanın zorluğu ve kitapların uygulamadan yoksun hazırlanması da yazarın daha önce yazılmış gramer kitaplarında eksik gördüğü yönlerdendir. Bu kitapta ayrıca yerli yazarlardan alınmış çok sayıda metinle Türkçe söz dizimi ve kompozisyon kuralları verilmiştir. Çince den sonra dünyanın en zor ikinci dili olan Türkçeyi bilen kişilerin bu başarılarından dolayı hükümet atamalarında görevlendirilmesi gerektiği yazarın Türk dili ile ilgili düşünceleri arasındadır. 16 ana bölümden oluşan kitapta; alfabe, isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem, Türkçe sözcük formları, Farsça sözcük yapıları, Arapça sözcük formları, Arapça düzensiz çoğullar, Türkçe birleşik sözcükler, Türkçe yazım ve sentaks kitapta yer alan ana başlıklardır. WELL.APG'de isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türü ele alınmıştır.

Redhouse tarafından yazılan, 1884 yılında basılan ve 220 sayfadan oluşan RED.ASG; "Osmanlı – Türk Dilinin Basitleştirilmiş Grameri" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Ön söz bölümünde ise Osmanlı dili tanıtılmıştır. Osmanlı Dili, o¹sma²nlı²ja³, Asya kıtasının neredeyse orta bölgesinin tamamında, diyalektik varyasyonlarla konuşulan ve Avrupa'yı etkileyen büyük Türk dilinin en süslü dilidir, ifadeleri bulunur. Kitabın ön sözünde yazarın Türk diline olan sevgisi göze çarpmaktadır. Gramer, konuşma gibi dile ait bütün özellikler bilimsel incelenmiştir. Üç bölümde ele alınan konular harf ve yazım, Osmanlıca morfoloji ile sentaktır. RED.ASG'nin

“Osmanlıca Morfoloji” bölümünde ele alınan sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlemdir.

C. J. Tarring tarafından yazılan, 1886 yılında basılan ve 260 sayfa olan TAR.PETG; “Pratik Temel Bir Türkçe Gramer” şeklinde Türk diline çevrilebilir. TAR.PETG’nin ön sözünde belirtildiğine göre kitap bir öğrenci tarafından öğrenciler için yazılmıştır. Türkçe okumayı veya yazmayı öğrenmeye çalışmadan önce dilin kelimeleri ve yapısı hakkında belirli bir bilgi edinilmesi gerektiği tavsiye edilir. Yazar kitabı yeni başlayanları zorlayacak ve uzaklaştıracak Doğu karakterleriyle doldurmayı doğru bulmamaktadır. Bu yüzden kitap tamamen Latin harfli yazılmış olup Arap harfli bir örnek ya da metin bulunmamaktadır. Kitapta konular 10 ana başlık ile verilmiştir. Bu başlıklarda verilen sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, edat, bağlaç, zarf ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türüdür.

A. Tien tarafından yazılan, 1896 yılında basılan ve 421 sayfadan oluşan TIEN.TG; “Bir Türkçe Gramer” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Kitapta ayrıca bir ön söz bölümü bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı kitabın yazılış amacı, yazarın düşünceleri gibi konular hakkında bilgi sahibi olunamasa da kitabın adının devamında “ordu, donanma, askerî tatbikat, diplomatik ve sosyal hayata bağlı diyaloglar ve terimler” geçtiğinden kitabın öncelikle askerlere ve diplomatlara yardımcı olmak için yazıldığı çıkarılabilir. 54 bölüm şeklinde yazılan kitapta; alfabe, telaffuz, artikel, ahenk, Türk harflerinin tasnifi, etimoloji, isim, ilk çekim, ikinci çekim, sıfat, sayı, Türkçe sözcük formları, ism-i mensub, sıfatlarda karşılaştırma ve küçültme, Farsça kısaltmalar, zamir, Türkçe fiil oluşumları, zamanlar, olmak fiili, birleşik fiil oluşumu ve çekimi, Türkçe fiillerin karmaşık şekilleri, zarflar, edat, bağlaç, ünlem, sentaks, fiil, soru, fiilimsi, sahip olmak fiili, temel ifadeler, diyaloglar, atasözleri, denizcilik, askerlik ve diplomatik terimler, askerî tatbikat ifadeleri, on egzersiz gibi başlıklar yer almaktadır. Kitaptaki bölümler ana başlık ve alt başlıkla yapılmadığı için karışık ve uzun gelebilir. TIEN.TG’de yer alan sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türüdür.

V. H. Hagopian tarafından yazılan, 1907’de basılan HAG.OCG; 526 sayfadan oluşur. Kitap; “Osmanlı Türkçesi Konuşma Grameri, Osmanlı – Türkçe Dilini Öğrenmenin Pratik Bir Yöntemi” şeklinde Türk diline çevrilebilir. Arapça ve Farsça sözcükler Türkçenin yapısını etkilemeden Türk diline dâhil edilmiştir. Bu dile hâkim olmak için temel düzeyde Arapça ve Farsça bilgisine sahip olmak gerektiği belirtilir. Karşılıklı çıkarlarla bağlı olunan geniş bir imparatorluğa mensup milyonlarca insan tarafından konuşulan Türk dilinin İngiltere’de şimdiye kadar çok az ilgi görmüş olması yazarı üzmektedir. Osmanlı devletinin gücünü ve etkilediği coğrafyayı uzun uzun açıklayan yazar ön sözde Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere’nin siyasi

ve ticari ilişkilerinden dolayı bu dili öğrenmenin önemi üzerinde durmuştur. Türkçe grameri adı verilen ilk bölümde 36 ders bulunmaktadır. Artikel, isim-fiil (İki ayrı derste ele alınmıştır.), isimlerin çekimi, zamir (Üç ayrı derste ele alınmıştır.), izâfet, olmak fiili, sıfat (Üç ayrı derste ele alınmıştır.), karşılaştırma dereceleri, ön ekli isimler, mastar, basit ve türemiş fiil, birleşik fiil, mastar çekim formu, fiil kipleri (Sekiz ayrı derste ele alınmıştır.), sıfat-fiil, zarf-fiil, fiillerden isim ve sıfat oluşturma, edat, zarf, bağlaç, ünlem ve ek bu bölümde işlenen derslere ait konulardır. Birinci bölümün sonundaki ek bölümünde farklı konularla ilgili ifadeler yer almaktadır. HAG.OCG'de ele alınan sözcük türleri isim, zamir, sıfat, fiil, edat, zarf, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türüdür.

Hagopian tarafından yazılan, 1908'de basılan HAG.KOCG; 196 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın içeriğinde Hagopian'ın Osmanlıca Türkçe gramer kitabındaki tüm alıştırmalar, çeviriler, okuma alıştırmaları ve Türkçe ek bölümlerinin çevirisi bulunur. Ön söze göre; öğrenci bu kitap ile Türkçeden yapılan çevirilerde Doğu düşünme sistemini fark edecek ve böylece Türk aklının nasıl çalıştığını daha iyi anlayabilecektir. Türkçe Grameri adındaki birinci bölümün ilk dersinde ilk kitaptaki belirli ve belirsiz artikel ikinci ve üçüncü ve 15. Derste isim-fiil, dördüncü derste isimlerin çekimi, beşinci, sekizinci ve onuncu derste zamir, altıncı derste izafet, yedinci derste olmak fiili, dokuzuncu, 11. ve 12. Derste sıfat, 13. Derste karşılaştırma dereceleri, 14. Derste ön ekli isimler, 16. Derste mastar, 17. Derste basit ve türemiş fiil, 18. Derste birleşik fiil, 19. Derste mastar çekim formu, 20. Derste fiil; 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27. Derste fiil kipleri (Sekiz ayrı derste ele alınmıştır.), 28. ve 29. Derste sıfat-fiil, 30. Derste zarf-fiil, 31. Derste fiillerden isim ve sıfat oluşturma, 32. Derste edat, 33. Derste zarf; 34. Derste bağlaç, 35. Derste ünlem ve 36. Derste ek konuları ile ilgili alıştırmaya ve çeviri bölümleri 89 sayfa bulunmaktadır. HAG.KOCG'da ele alınan sözcük türleri isim, zamir, fiil, sıfat, edat, zarf, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz sözcük türü ele alınmıştır.

Kitaplardaki Sözcük Türü Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde derlemdeki kitaplarda yer alan sözcük türleri örnekleri incelenecektir. Derlemi oluşturan kitaplar, basım yılları, kitapların ele aldığı sözcük türü sayısı ve kitaplardaki sözcük türleri verilirken seçilen ilk iki örnek Tablo 1'de gösterilmiştir.

Ayşe AFACAN SÜĞÜMLÜ

Tablo 1: Derlemdeki kitapların basım yılları, sözcük türü sayısı ve iki örneği gösteren tablo

Kitap	Yıl	S	İsim	Sıfat	Zamir	Fil	Zarf	Edat	Bağlaç	Ünlem
DAV.GTL	1832	8	adem /bu adem	biuķ 'büyük' /dakhi biuķ 'daha büyük'	ben / Ően /öl /ö /biz / Őiz /anlar	Őilkmeķ, bakmak	khosh 'hoş' / guzel 'güzel'	aķ / ara	ve / deh 'de'	a / hai hai 'hay hay'
MUT.ATG	1834	5	er /kiz 'kız'	guzel er 'güzel er' / guzel aorat	ben / sen / öl / biz / siz	siwmeķ 'sevmek' / olmak	apachuk 'apaçık' / beng beiyaz 'bembeyaz'	-	-	-
BOYD.TING	1842	7	adem / avret	Guzel 'güzel' / guzeldjeh 'güzelce'	ben / sen / o / ol / biz / siz / onlar	sevmeķ / bacmac 'bakmak'	guzel / khosh	deh /den ¹	veh 've' / kih 'ki'	hai 'hay' / eyvah
BAR.ARB	1854	8	Walideh 'valide' / merd 'mert'	bir guzel kiz 'bir güzel kız' / guzel kizler 'güzel kızlar'	ben / sen / o / ol / biz / siz / anlar	etmeķ / eylemek	hakkan / dostane	az / adamıy ²	deh 'de' / dahi	oh / ah
BAR.APG	1854	8	ev / baba	bir guzel kiz 'bir güzel kız' / guzel kizler 'güzel kızlar'	ben / benim / bānā / beni / bendan	sevmeķ / bakmak	sūretan / evvelan	ilah 'ile' / dah 'de'	vah / eu-i-lah 'eyvallah'	hai 'hay' / aivah 'eyvah'
RED.OCL	1855	8	dĀgh 'dağ' / Adam	ghyuzel ĀdAm 'güzel adam' / ghyuzel kĀri 'güzel karı'	bēn / benim / bĀnga / bēnda	bĀk 'bak' / bĀkin 'bakın'	iyi (yürümek) 'iyi yürümek' / sĀbāh (ghēldi) 'sabah geldi'	örduda / örduyu	da / dākhi 'dahi'	ābĀbĀ 'aa baba' / ā āna 'aa ana'
YAT.STG	1857	4	ev / at	-	-	etmeķ / voormak 'yormak'	-	yakun 'yakın' / sonra	lakin / amma 'ama'	-
HOP.EGTL	1877	6	at / kedy 'kedi'	bir doghroo adam 'bir doğru adam' / boo adem edeb dir 'bu adem edeptir'	ben / benim / banya / beny /bende	bilmek / aramak	boogoon 'bugün' / getcheh 'gece'	bileh 'bile' / itchun 'için'	-	-
ARN.OTG	1877	8	oghlan 'oğlan' / kiz 'kız'	guzel el / guzeldjeh 'güzelce'	ben / benim / bana / beni /benden	kosamak 'koşmak' / sevmeķ	Khosh 'hoş' / eyi	deh 'de' / siz	veh 've' / guiby 'gibi'	hai 'hay' /eyvah
SAI.TST	1877	5	ēr 'er' / küis 'kız'	güzel āt / dāhā ingē 'daha ince'	ben / benim / bānā / benī	sēvmēķ 'sevmek' /	ileh 'ile' / izreh 'üzere'	ēvvēl 'evel' /soñra	ēyēr 'eğer' / īssē 'ise'	hāydē 'haydi' /

¹ Evdeh bulunma hali eki, benden ayrılma hali eki örneği edatlar içinde verilmiştir (BOYD.TING, 144).

² BAR.ARB'de ilgi eki edatlar içinde verilmiştir (BAR.ARB, 53).

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İngilizce Yazılmış Türkçe Gramer Kitaplarında Sözcük Türleri

					<i>benden</i>	<i>sēvilmēk</i> 'sevilmek'		'sonra'		<i>āferin</i> 'aferin'
MAC.ATM	1879	8	<i>shehr</i> 'şehir' / <i>jān</i> 'can'	<i>àchik</i> 'açık' / <i>qabālī</i> 'kapalı'	<i>ben / sen / o</i> / <i>kendi</i> / <i>kendisi</i>	<i>sevirim</i> 'severim' / <i>güeurdüm</i> 'gördüm'	<i>pék</i> 'pek' / <i>gheyét</i> 'gayet'	<i>ashâghf-déh</i> 'aşağıda' / <i>insân-iñ</i>	<i>chûn-kih</i> 'çünkü' / <i>i'mdi</i> 'şimdi'	<i>Allāh,</i> <i>Allāh</i> 'Allah <i>Allah</i> ' / <i>āh</i> 'ah'
WELL.APG	1880	8	<i>ev / ādām</i>	<i>zenghin</i> <i>ādām</i> 'zengin adam' / <i>biyuk</i> <i>ev</i> 'büyük ev'	<i>ben / sen / o /</i> <i>biz / siz /</i> <i>onlar</i>	<i>etmek / éilémek</i> 'eylemek'	<i>ghiuzel</i> 'güzel' / <i>pek</i> <i>teknil</i>	<i>evin</i> / <i>ādāmın</i>	<i>vé</i> 've' / <i>hem</i> ... <i>hem</i>	<i>aferin</i> / <i>yazık</i> 'yazık'
RED.ASG	1884	8	<i>ta¹wu¹q</i> 'tavuk' / <i>qi²sra²q</i> 'kısırak'	<i>bi¹yu²q a²da²m</i> 'büyük adam' / <i>bi¹yu²q i¹ne¹kle¹r</i> 'büyük inekler'	<i>be¹n / sa⁴n /</i> <i>se¹n / o¹ / o¹l</i> / <i>bi¹z / sı¹z</i> / <i>a²nla³r</i> <i>o¹nla³r</i>	<i>te¹p</i> 'tep' / <i>te¹pi¹n</i> 'tepin'	<i>sa³bāh</i> 'sabah' / <i>e¹rke¹n</i> 'erken'	<i>u²ze¹re¹</i> 'üzere' / <i>je¹³</i> 'ce'	<i>da³</i> 'de' / <i>da³khi²</i> 'dahi'	<i>e¹y</i> 'ey' / <i>yā</i> 'ya'
TAR.PETG	1886	8	<i>gün /</i> <i>tchodshuq</i> 'çocuk'	<i>güzel tchodshuq</i> 'güzel çocuk' / <i>kütchük bir oda</i>	<i>ben / sen / o /</i> <i>biz / siz /</i> <i>onlar</i>	<i>sev / jaz</i> 'yaz'	<i>Güzeldshe</i> 'güzelce' / <i>bashlydsha</i> 'başlıca'	<i>ütchün / ile</i>	<i>ile / ve</i>	<i>ej</i> 'ey' / <i>hej</i> 'hey'
TIEN.TG	1896	8	<i>adam /</i> <i>oghlan</i> 'oğlan'	<i>biyuk adam</i> 'büyük adam' / <i>gyuzel qiz</i> 'güzel kız'	<i>ben / san / o</i> / <i>ol / biz / siz /</i> <i>anlar</i>	<i>etmek / eylemek</i>	(<i>delilik</i>) <i>ile / (dostluk)</i> <i>uzere</i> 'üzere'	<i>evvel /</i> <i>sonra</i>	<i>de / dakhi</i> 'dahi'	<i>ā</i> 'aa' / <i>haydi</i>
HAG.OCG	1907	8	<i>baba / ana</i>	<i>ev kûchük</i> 'ev küçük' / <i>bēoyük bir adém</i> 'büyük bür adem'	<i>bén / sén / o /</i> <i>kéndi</i>	<i>almaq</i> 'almak' / <i>vérmeq</i> 'vermek'	<i>choq</i> 'çok' / <i>éyi</i> 'evi'	<i>ard / arqa</i>	<i>vé / ilé</i>	<i>aferin</i> 'aferin' / <i>vay</i>
HAG.KOCCG	1908	8	<i>chojouq</i> 'çocuk' / <i>qoush</i> 'kuş'	Londonlou 'Londonlu' / Bostonlou 'Bostonlu'	Ésvabîñiz 'esvabımız' / <i>siziñ</i> 'sizin'	Oturmaq 'oturmak' / bakmaq 'bakmak'	<i>qoushlouq</i> 'kuşluk' / <i>Yatsou</i> 'yatsı'	[<i>üçün</i>] / [<i>hakkında</i>]	[<i>ve</i>] / [<i>ne</i> ... <i>ne</i>]	<i>févqél adé</i> <i>fevkalade</i> / [<i>merhaba</i>]

³ "According to" anlamıyla verilmiş olup bana göre yani "bence" olarak çevrilebilir (RED.ASG, 156).

Tablo 1'e göre en çok kullanılan isim örnekleri *kız* (3), *adam* (3) ve *ev* (3)'dir. Diğer sık kullanılan örnekler ise *adem* (2), *er* (2), *çocuk* (2), *at* (2), *oğlan* (2) ve *baba* (2)'dir. Örnek olarak verilen sözcüklerin daha çok cinsiyetle ilgili olmasının nedeni isim konusu ele alınırken ilk cinsiyet konusunun verilmesine bağlanabilir. İsimlerden *kız* MUT. ATG, ARN.OTG, SAI.TST, *adam* RED.OCL, WELL.APG, TIEN.TG; *ev* BAR.APG, YAT.STG, WELL.APG; *adem* DAV.GTL, BOYD.TING; *er* MUT.ATG, SAI.TST; *çocuk* TAR.PETG, HAG.KOCG; *at* YAT.STG, HOPEGTL; *oğlan* ARN.OTG, TIEN.TG ve *baba* BAR.APG, HAG.OCG'de örnek olarak verilmiştir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan sıfatlar *güzel* (8), *büyük* (5) ve *küçük* (2)'tür. Sıfatlardan *güzel* MUT.ATG, BOYD.TING, BAR.ARB, BAR.APG, RED.OCL, ARN.OTG, SAI.TST, TAR.PETG, TIEN.TG; *büyük* DAV.GTL, WELL.APG, RED.ASG, TIEN.TG, HAG.OCG ve *küçük* TAR.PETG, HAG.OCG'de örneklendirilmiştir. Sıfat sözcük türünde örneklerin "*güzel*"de yoğunlaştığı görülür.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan zamir örnekleri *ben*, *sen*, *o*, *biz*, *siz*, *onlar* şeklinde sıralanan kişi zamirleridir. Kişi zamiri verilirken günümüzde kullanılmayan *ol* zamirinin altı kitapta (DAV.GTL, MUT.ATG, BAR.ARB, BOYD.TING, RED.ASG, TIEN.TG) *anlar* zamirinin ise dört kitapta (DAV.GTL, BAR.ARB, RED.ASG, TIEN.TG) bulunması; MAC.ATM ve HAG.OCG'de *kendi*'nin kişi zamiri olarak incelenmesi de bu bölümde dikkat çekmektedir. Örneklerin kişi zamirlerinde yoğunlaşması zamir konusu verilirken ilk kişi zamirlerinden başlanmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan fiil örnekleri *sevmek* (7), *bakmak* (5), *etmek* (4), *eylemek* (3)'tir. Kitaplarda kullanılan fiil örneklerinden *sevmek* MUT.ATG, BOYD.TING, BAR.APG, ARN.OTG, SAI.TST, MAC.ATM, TAR.PETG; *bakmak* DAV.GTL, BOYD.TING, BAR.APG, RED.OCL, HAG.KOCG; *etmek* BAR.ARB, YAT.STG, WELL.APG, TIEN.TG ve *eylemek* BAR.ARB, WELL.APG, TIEN.TG'de örneklendirilmiştir. Kitaplardaki örneklerin *sevmek* fiilinde yoğunlaştığı görülürken *etmek* ve *eylemek* örneklerinin üç kitapta (BAR.ARB, WELL.APG, TIEN.TG) da kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan zarf örnekleri *güzel* (3), *hoş* (3) ve *pek* (2)'tir. Zarflardan *güzel* DAV.GTL, BOYD.TING, WELL.APG; *hoş* DAV.GTL, BOYD.TING, ARN.OTG ve *pek* MAC.ATM, WELL.APG'de örneklendirilmiştir. Sıfat sözcük türünde en çok kullanılan örnek ile zarf sözcük türünde en çok kullanılan örneğin *güzel* olması dikkat çekmektedir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan edat örnekleri *için* (3), *sonra* (3) *deh* (3), *ile* (2) *az* (2) ve *evvel* (2)'dir. Edatlardan *için* HO.PEGTL, TAR.PETG, HAG.KOCG; *sonra* YAT.STG, SAI.TST, TIEN.TG; *deh* BOYD.TING, BAR.APG, ARN.OTG; *ile* BAR.APG, TAR.PETG; *az* DAV.GTL, BAR.ARB ve *evvel* SAI.TST, TIEN.TG'de örneklendirilmiştir. Yedi kitapta (BOYD.TING, BAR.ARB, BAR.APG, RED.OCL, ARN.OTG, MAC.ATM, WELL.APG) durum ve iyelik eklerinin de edat olarak örneklendirilmesi dikkat çekmektedir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan bağlaç örnekleri *ve* (7), *de / da* (5), *dahi* (4) ve *ile* (2)'dir. Bağlaçlardan *ve* DAV.GTL, BOYD.TING, ARN.OTG, WELL.APG, TAR.PETG, HAG.OCG, HAG.KOCG; *de / da* DAV.GTL, BAR.ARB, RED.OCL, RED.ASG, TIEN.TG; *dahi* BAR.ARB, RED.OCL, RED.ASG, TIEN.TG ve *ile* TAR.PETG, HAG.OCG'de örneklendirilmiştir.

Tablo 1'e göre en çok kullanılan ünlem örnekleri *hay* (3), *eyvah* (3), *aferin* (3), *a* (3), *haydi* (2), *ah* (2), *ey* (2)'dir. Ünlemlerden *hay* BOYD.TING, BAR.APG, ARN.OTG; *eyvah* BOYD.TING, BAR.APG, ARN.OTG; *a* DAV.GTL, RED.OCL, TIEN.TG; *aferin* WELL.APG, HAG.OCG, SAI.TST; *haydi* SAI.TST, TIEN.TG; *ah* BAR.ARB, MAC.ATM ve *ey* RED.ASG, TAR.PETG'de örneklendirilmiştir. Ünlemlerin farklı farklı olması dikkat çekmektedir.

Ayrıca Tablo 1'de bulunan örnek kullanımlara göre kitaplarda aynı olan örnekler incelenecek olursa BOYD.TING ile ARN.OTG ve BAR.ARB ile TIEN.TG adlı kitaplarda yedişer örnek kullanım aynı olduğu görülmüştür. BOYD.TING ve ARN.OTG'de yer alan aynı örnekler *hay*, *eyvah*, *ve*, *deh*, *hoş*, *sevmek*, *güzel* iken BAR.ARB ve TIEN.TG'de ise *güzel*⁴, *ol*, *anlar*, *etmek*, *eylemek*, *de / da*, *dahi* örnekleri aynı kullanılmıştır. Bunların yanında BOYD.TING ve BAR.APG'de de *güzel*, *sevmek*, *bakmak*, *deh*, *hay*, *eyvah* olmak üzere altı örneğin ortak olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın derleminde yer alan 17 kitapta hangi sözcük türlerinin bulunup bulunmadığı aşağıda yer alan Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Kitaplarda İncelenen Sözcük Türleri

Kitap	İsim	Sıfat	Zamir	Fiil	Zarf	Edat	Bağlaç	Ünlem
DAV.GTL	+	+	+	+	+	+	+	+
MUT.ATG	+ ⁵	+	+	+	+	-	-	-
BOYD.TING	+	+ ⁶	+	+	+	+	+	-
BAR.ARB	+	+	+	+	+	+	+	+
BAR.APG	+	+	+	+	+	+	+	+

⁴ *Güzel* sıfat olan sözcük türü aynı olarak kullanılmıştır.

⁵ MUT.ATG'de isim sözcük türüne ait bir başlık bulunmamaktadır.

⁶ BOYD.TING'de sıfat sözcük türüne ait bir başlık yoktur.

RED.OCL	+	+	+	+	+	+	+	+
YAT.STG	+	-	-	+	-	+	+	-
HOP.EGTL	+	+	+	+	+	+	-	-
ARN.OTG	+	+	+	+	+	+	+	+
SAITST	+	+	+	+	+	-	-	-
MAC.ATM	+	+	+	+	+	+	+	+
WELL.APG	+	+	+	+	+	+	+	+
RED.ASG	+	+	+	+	+	+	+	+
TAR.PETG	+	+	+	+	+	+	+	+
TIEN.TG	+	+	+	+	+	+	+	+
HAG.OCG	+	+	+	+	+	+	+	+
HAG.KOCCG	+	+	+	+	+	+	+	+

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın derleminde bulunan kitaplar taranarak öncelikle hangi sözcük türlerinin derleminde bulunan kitaplarda verildiği incelenmiştir. Kitaplarda Tanzimat ve Cumhuriyet Dönem aralığında sözcük türleri konusunun nasıl sınıflandırıldığı ve sıralandığı ile bu konuda anlatım farklılıklarının bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Buna ek olarak sözcük türünün tanımından sonra verilen ilk örnekler tablolaştırılarak örnek benzerliğinin bulunup bulunmadığı ele alınmıştır. Çalışma ile o dönemdeki Türk yazarların Arapça ve Farsçadan çok etkilendiği bilindiğinden bu etkinin yabancı yazarlarda olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Çalışmada “Kitaplarda İncelenen Sözcük Türleri” başlıklı Tablo 2 oluşturulmuştur. Tablo 2’ye göre toplam sekiz sözcük türünün derlemi oluşturan kitaplarda bulunup bulunmadığı yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde derleminde yer alan 17 kitaptan 12’sinde sekiz sözcük türünün bulunduğu görülür. En az sözcük türü bilimsel ve farklı bir bakış açısı ile 1857’de yazılan YAT.STG (4)’dedir. MUT.ATG ve SAITST’de beş sözcük türü bulunurken HOP.EGTL’de altı, BOYD.TING’de yedi sözcük türü vardır. 1879’dan sonra basılan kitaplarda (7 kitap) sekiz sözcük türünün de verildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yabancı yazarların çoğunun bütün sözcük türlerine yer verdiği görüldüğünden incelenen dönemde oluşturdukları gramer kitaplarını daha özgün hazırladıkları söylenebilir.

Tablo 2’ye göre YAT.STG’de sıfat, zamir, zarf, ünlem bulunmazken; MUT.ATG ve SAITST’de edat, bağlaç, ünlem sözcük türleri bulunmamaktadır. HOP.EGTL’de bağlaç ve ünlem bulunmazken BOYD.TING’de de ünlem sözcük türüne yer verilmemiştir. İncelenen kitaplarda en az yer verilen sözcük türü 17 kitaptan 12’sinde bulunan ünlemdir. İkinci az kullanılan sözcük türü ise üç kitapta bulunan bağlaçtır. Genellikle sözcük türleri isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem sıralaması ile verilirken bu sıralama dokuz kitapta bu şekilde verilmiştir. HAG.OCG ve HAG.KOCCG’ta isimden hemen sonra zamir ele alınmıştır.

Zamir ismin yerini tutan sözcük olarak bilindiğinden bu sıralama da akla yatkındır. HOPE.GTL ve SAI.TST'de zarf en son işlenen sözcük türüdür. HOPE.GTL ve TAR.PETG'de zarf, edat sözcük türünden sonra ele alınmıştır. Bu iki kitaptaki sıralamada zarfların öğretilmesinde önce edatları vermek, zarfları oluştururken bazen edatlardan da yararlanıldığından dil bilgisi öğretiminde uygun görülebilir. MUT.ATG'de farklı olarak fiil sözcük türü en son verilmiştir. Bu da Türkçe cümleye bağlı söz dizime göre sözcük türleri sıralanmış olabilir.

Derlemde yer alan kitaplardaki örnek kullanımı incelendiğinde en çok kullanılan örneğin sekiz kitapla (MUT.ATG, BOYD.TING, BAR.ARB, BAR.APG, RED.OCL, ARN.OTG, SAI.TST, TAR.PETG, TIEN.TG) *güzel* sıfatı olduğu görülmektedir. Örnek kullanımlar incelendiğinde BOYD.TING ile ARN.OTG'de *hay, eyvah, ve, deh, hoş, sevmek, güzel* örnekleri olmak üzere yedi örneğin aynı olduğu görülmüştür. Ayrıca BAR.ARB ile TIEN.TG'de de *güzel⁷, ol, anlar, etmek, eylemek, de / da, dahi* olmak üzere yedi örneğin de aynı olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanında BOYD.TING ve BAR.APG'de de *güzel, sevmek, bakmak, deh, hay, eyvah* olmak üzere altı örneğin de ortak olduğu görülmüştür. Bu örnek kullanımların fazla olmasından BOYD.TING ile ARN.OTG'nin ve BAR.ARB ile TIEN.TG'nin yazarlarının kitaplarını oluştururken birbirlerinden etkilendikleri düşünülür.

İncelenen DAV.GTL (8), MUT.ATG (5), BOYD.TING (7), BAR.ARB (8), BAR.APG (8), RED.OCL (8), YAT.STG (4), HOPE.GTL (6), ARN.OTG (8), SAI.TST (5), MAC.ATM (8), WELL.APG (8), RED.ASG (8), TAR.PETG (8), TIEN.TG (8), HAG.OCG (8), HAG.KOCG (8) kitapların çoğunda (12) sekiz sözcük türüne yer verilmiştir. Bu dönemde İngilizce yazılan Türkçe dil öğretimi kitaplarının günümüz dil bilgisi kitaplarına yakın olduğu ve Türk dilini Arap ve Fars dil bilgisi kurallarından ayrı olarak özgün ve sade şekilde verdiği söylenebilir.

Bu kaynakları temel alan farklı araştırmalar da yapılabilir. Ayrıca incelenen kitapların edat, bağlaç ve ünlem sözcük türü açısından zengin olduğu da görüldüğünden bu sözcük türlerine özel çalışmalar yapılabilir. Yaklaşık 100 yıllık bir zaman aralığı olan Tanzimat'tan Cumhuriyet'e basılan kitaplar üzerinde metin, dil bilgisi, sözlük ve diyalog vb. çalışmalar da hazırlanabilir.

Yazar Katkısı: Metnin tamamı tek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı: Bu çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

⁷ *Güzel* sıfat olan sözcük türü aynı olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Arnold, E. (1877). *A simple transliteral grammar of the Turkish language with dialogues and vocabulary*. London: Trübner Co. Ludgate Hill. <https://archive.org/details/simpletransliter00arno> adresinden erişilmiştir.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri* (7. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barker, W., B. (1854). *A practical grammar of the Turkish language: with dialogues and vocabulary*. London: Bernard Quaritch. https://books.google.com.tr/books?id=gAGAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir.
- Barker, W., B. (1854). *A reading book of the Turkish language, with a grammar and vocabulary; containing a selection of original tales, literally translated, and accompanied by grammatical references: the pronunciation of each word given as now used in Constantinople*. London: James Madden. <https://books.google.so/books?id=pIxKPpczT8MC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> adresinden erişilmiştir.
- Boyd, C. (1842). *The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language respectfully inscribed to the right honorable the earl of Abendeen K. T. secretary of state for foreign affairs*. Paris: Jacob / London: Smith Elder. https://www.google.com.tr/books/edition/The_Turkish_Interpreter/jLdVwT7rwQC?hl=tr&gbpv=1&dq=Boyd,+Charles,+The+Turkish+interpreter+or+a+new+grammar+of+the+Turkish+language&printsec=frontcover adresinden erişilmiştir.
- Davids, A., L. (1832). *A grammar of the Turkish language: with a preliminary discourse on the language and literature of the Turkish nations, a copious vocabulary, dialogues, a collection of extracts in prose and verse, and lithographed specimens of various ancient and modern manuscripts*. London: Sold by Parbury & Allen. <https://archive.org/details/grammarofturkish00davirich/page/n5/mode/2up> adresinden erişilmiştir.
- Ergin, M. (1995). *Üniversiteler için Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Hopkins, F. L. (1877). *Elementary grammar of the Turkish language: With a few easy exercises*. London: Trübner and Co. <https://archive.org/details/elementarygramm00hopkgoog> adresinden erişilmiştir.
- İdben, E., İ. (2007). Muhtasar Sarf-ı Osmânî Ali Nazima. Belleten s. 67-87.
- Kerimoğlu, C. (2019). *Genel Dilbilime Giriş* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumları Yayınları.
- Mackenzie, C., F. (1879). *A Turkish manual: comprising a condensed grammar with idiomatic phrases, exercises, and dialogues, and vocabulary*. London: Publishers to the India Office.

https://books.google.com.tr/books?id=5DxbAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gsbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir.

Mutti, G. (1834). *A Turkish grammar compiled for the use of travellers*. F. D. Ramos, Government Gazette Press.

Redhouse, J., W. (1855). *The Turkish campaigner's vade-mecum of ottoman colloquial language*. London: Published by Thomas Harrison. https://books.google.com.tr/books?id=jD1bAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gsbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir.

Redhouse, J., W. (1884). *A simplified grammar of the Ottoman-Turkish language*. London: Trübner Co. Ludgate Hill. <https://archive.org/details/simplifiedgramma00redhuoft/page/n5/mode/2up> adresinden erişilmiştir.

Said, A. (1877). *Oriental grammars after an easy and practical method- Part XII the Turkish language*. London: Franz Thimm. <https://archive.org/details/turkishselftaugh00abusrich> adresinden erişilmiştir.

Tarring, C., J. (1886). *A practical elementary Turkish grammar*. London: Kegan Paul, Trench & Co. https://books.google.com.tr/books?id=tFx9nQEACAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gsbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir.

Tien, A. (1896). *A Turkish grammar, containing also dialogues and terms connected with the army, navy, military drill, diplomatic and social life*. London: Sampson Low, Marston & Company.

Wells, C. (1880). *A practical grammar of the Turkish language (as spoken and written). with exercises for translation into Turkish, quotations from Turkish authors illustrating Turkish syntax and composition, and such rules of the Arabic and Persian grammars as have been adopted by the Osmanlı's, the pronunciation being given in English letters throughout*. London: Bernard Quaritch. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.31137/page/n1/mode/2up> adresinden erişilmiştir.

Yates, E. (1857). *The elements of the science of grammar, illustrated by a comparison of the structure of the English and Turkish languages*. London: Allen. https://books.google.com.tr/books?id=uDxbAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gsbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir.